

33

I. N. J. C.
DISSERTATIO ACADEMICA

DE

JURE PRINCIPIS CIRCA CONSCIENTIAM CIVIUM ERRONEAM.

QUAM

SENSU AMPLISSIMI SENATUS PHILOSOPHICI
IN ILLUSTRI AD AURAM LYCEO

PRÆSIDE

D: NO JOHANNE BILMARK,

HISTOR. & PHIL. PRACT. PROFESSORE REG. & ORDIN.

Publicæ censuræ modestæ subjicit

HANS HENRIC. WALLERIAN,

WIBURGENSIS.

IN AUDITORIO SUPERIORI DIE XXVII OCTOBR:

A. a. N. C. MDCCCLXX.

H. A. M. C.

ABOÆ

Impressit JOH. CHRISTOPH. FRENCKELL.

S:æ R:æ M:tis
MAGNÆ FIDEI VIRO,
NOBILISSIMO

D:NO JOHANNI
IGNATIO,
Supremi per Magnum Ducatum Finlandiæ Dicaste-
rii Regii Consiliario,
MÆCENATI OPTIMO.

*I*gnoscas, Mæcenas Magne, quod impetui venerabundæ & gratæ mentis resistere non potuerim, quo minus hoc munuscum, Nomine Tuo ornatum, in publicam ederem lucem. Per illud enim temporis spatum, quo in domo Tua Nobilissima versari mihi licuit, tot singularis favoris, tot benigni animi Tui expertus sum documenta, quot spem & vota longe superarunt mea. Doleo tantum, quod bacce opella non nisi debilem admodum grati animi mei umbram ostendere valeam; simul vero latet, quod mihi Tuum res sit, qui, quæ in te est magnanimitas, officiorum pretia non externo apparatu, quantumvis splendido, sed interno animi metiris affectu. Hujus vero tanti in me meriti memoriam, ut nulla temporum vicissitudine emori, ne senescere quidem patiar; ita humillime obsecro, digneris in posterum etjam me, measque fortunas Tibi babere commendatissimas. Meum vicissim erit, Tanti Mæcenatis favorem piosemper venerari petiore, ac vota pro perenni Tuo flore fundere calidissima; permanens ad ultimam vitæ vesperam

NOBILISSIMI NOMINIS TUI

Cultor humillimus
HANS HENR. WALLERIAN.

VIRO Plurimum Reverendo atque Clarissimo,
D: NO PETRO HENR.
BOISMAN,
Comministro in Nastola Laudatissimo,
PARENTI OPTIMO.

Lætissima jam & anxiis diu expetita votis sese offert occasio, qua meum in Te, Parens Optime, gratissimum ob maxima plurimaque mibi præstata amoris documenta, animum omni, qui filium decet obedientissimum, observantia & pietatis sensu ardentem testificari possim. Beneficiis in me Tuis non voluntas, sed facultates limites posuerunt; rullis igitur est terminata limitibus veneratio, quam affectui Tuo Paterno jure meritoque debeo. Suscipias itaque & serena intuearis fronte has ingenii mei primicias, non alio commendandas nomine, quam quod a devoto Tibi pectore consecratæ sint. De cætero, DEum O. M. qui omnia potest, precibus defatigare ardentissimis nunquam desistam, velit Te, una cum Tui in me amoris socia, Mater Carissima, omni felicitatis flore beare, in Ecclesiæ emolumendum, & Tuorum omnium, quotquot sumus, gaudium certissimum, exoptatissimum. Ita vovet, qui dum spirat, futurus erit

PARENTIS INDULGENTISSIMI

Filius obedientissimus
HANS HENR. WALLERIAN.

§. I.

Ut Juribus Principis nec plus nec minus justo tri-
buamus, necesse est, ut in originem eorum pau-
cis inquiramus. Multa omnino fuerunt, de qui-
bus homines, in statu naturali constituti, in sinu sibi
gratulari potuerunt: gaudebant enim plena libertate,
quæ tanti est, ut toto non vendatur auro; hinc perfe-
ctam inter se servabant æqualitatem, earumdem im-
munitatum & facultatum eorumdemque jurium natura-
lium participes, adeo ut alter in alterum jus sibi superi-
oritatis sine manifesta injuria vindicare non potuerit.
Nullum igitur in terris agnoscebant judicem, qui obor-
tas dirimeret controversias, sed quisque jus suum sibi
vindicare, ut potuit, non semper uti debuit, necesse ha-
buit. Quamvis vero hicce status primo obtutu felicis-
simus videatur, habita tamen naturalis hominum pravi-
tatis ratione, satis constabit, homines a salute, tot anxiis
desiderata ac quæsita votis, in statu naturali fuisse quam
maxime alienos. Duo enim sunt momenta, a quibus
securitatem aliaque commoda sibi polliceri potuerunt
mortales in statu modo dicto viventes, Lex Naturæ ni-
mirum & pacta. Enimvero quum illa sui transgesso-
ribus præsentaneas pœnas non curet infligendas, tantum
abfuit, ut ipsa sufficeret malis, intra officiorum gyrum
continendis, ut hinc quoque lubrica & fluxa facta fue-
rit pactorum fides. Quum itaque ipsa ferociæ humanæ
repagula adeo esſent infirma, dubitari nequit, quin sta-
tus naturalis foyendis, quam reprimendis turbis fuerit

A

aptior.

aptior. Sicut enim mortales, pro corrupta, quæ ipsorum culpa facta est, natura, nimia tam dominandi libidine quam habendi cupiditate feruntur, & præterea variis frequentius, quam par est, vellicantur stimulis & affectibus; ita simul ac se aliis superiores viribus animadvertiscant, vel spes impunitatis adfulgeat, non dubitant, vi & armis æquales opprimere & opulentiorum bona ad se rapere. Et licet Iesus quisque ad tenorem legis naturalis potestatem habeat, se suaque contra vim injustam defendendi, nec prius desistendi, quam malum propulsatum, damnum resarcitum & securitas in posterum fuerit procurata; hæc tamen defensio sæpius valde periculosa, & a parte laesi cum vitæ ac bonorum dispendio conjuncta erat; quum aggressor nihil plane intermittat, quo imminentem vim retorquere possit. Quare homines in hoc statu vitam semper inter extrema quævis traxerunt. Ut igitur tantis se se expidirent malis, plures in societatem coiverunt, atque unius Personæ sive Physicæ sive Moralis voluntati arbitria sua subjecerunt; quo sic unitis consiliis ac viribus sub ejus auspiciis externam vim valide repellere & communem utilitatem ac felicitatem commode promovere possent. Quæ quidem unio sine singulorum consensu vel expresso vel tacito ne quidem concipi potest; quippe quo solo jura pleraque, quæ unicuique in statu Naturali competitabant, in Principis personam transferre potuerunt homines, in statum civilem commigrantes. Atque in hac jurium translatione, simulac ab imperante accepta fuerit, imperium Principis legitimum fundatur. Habet tamen & hoc sua pomœria, ultra quæ sine detimento civitatis extendendum non est. Nimirum cum & securitas externa inter homines sibi relictos & ad oppressiones pronos vix ac ne vix quidem sit speranda, & felicitas interna propter diversa mortalium studia diu confisteret.

sistere nequeat, evidens est, quod cives Principi potestatem ultra illos expatiandi terminos non concesserint, quos indoles & finis juris civilis determinat, stabilitque. Quæ itaque ad laudatum hunc faciunt finem, ea Princeps civibus præscribere potest officia, &, si eadem intermissionerint, poenas legibus definitas illis statuere valet.

§. II.

Quamvis ob istos, quos in §. præcedente indicavimus fines, jura libertatis in Principis personam transtulerint Cives; non tamen propterea credendum, quod omnibus illis, quæ in statu naturali homines habuerunt, juribus, in statu Civili renunciaverint; sed iis tantum, quæ ad finem civitatis necessario pertinent, ceteris sibi ipsis reservatis. Jura enim, quæ civibus, ut hominibus, competit, sunt vel *Connata*, quæ in essentia humana fundantur, vel *Libertatis*, quæ per independentiam ab alterius voluntate suam exserunt vim. Illa semper immota manent, quo demum cunque modo conditio mortalium ceteroquin mutetur. Hæc vero pro ratione felicitatis obtinenda plus vel minus restringuntur. Atque ex his tot imperanti sunt concessa, quot securitas externa & felicitas interna postularunt; ceteris autem cives placide frui potuerunt. Determinato ita jure Principis in genere; specialius jam erimus disquisituri de Jure Principis circa Conscientiam civium erroneam. Arduum omnino argumentum, cui rite enucleando si nostra minus suffecerit industria, mitiorem Benevoli Lectoris censuram nobis enixe expetimus, quamvis conatus nostri illius exspectationi non penitus responderint.

§. III.

Ut eo felicius in proposito stadio progrediamur,
necesse

necessè est, ut definitionem Conscientiæ præmittamus. Est autem Conscientia judicium animæ nostræ de moralitate actionis propriæ: Et Moralitas est bonitas vel pravitas actionis. Notum autem est, quod Conscientia generatim sic definita dispisci soleat in *Rectam & Erroneam*, ut ceteras ejus divisiones ac subdivisiones sicco nunc prætereamus pede. Illa absolvitur judicio vero animæ de actionum nostrarum cum lege vel convenientia vel pugna. Hæc autem falso nititur ratiocinio. — Qui itaque conscientia ducitur erronea, ipse actionem quandam ut bonam legique convenientem judicat, quæ tamen contrariae prorsus est indolis. Quando jam de jure Principis in conscientiam civium erroneam quæritur, cardo problematis in eo potissimum vertitur: an Princeps cives suos cogere possit ad ea agenda & præstanta, quæ ipsi vel ignorantia præpediti vel fascine præjudiciorum abrepti conscientiæ suæ repugnare opinantur.

§. IV.

Quum error sit confusio veri cum falso aut falsi cum vero, facile patet, quod mater omnis erroris sit ignorantia; quali in perplurimiis rebus, quantamcumque etiam mortales adhibuerint industriam, non possunt non laborare, quum intellectus ipsorum sit finitus. Verum de eo, qui ex ignorantia invincibili provenit, non hoc loco agimus, sed de illo, qui ex ignorantia efficaci, voluntaria & vincibili, ut loqui solent Philosophiæ moralis Scriptores, propullulat. Ut itaque certo statuere possumus, an & quodnam Principi circa conscientiam civium erroneam competit jus, necessè est, ut accurate discernamus objecta, circa quæ illa versatur. Si itaque error civium circa jura Principi semel concessa, & quæ Majestatica communiter appellantur, occupatur, ita ut quædam

quædam machinarentur, quibus illa arctioribus, quam ab initio conventum fuit, circumscriberent limitibus; tum nisi facultatem in pacto fundamentali inter Principem & cives inito, sibi reservaverint, restrictiones quasdam pro re nata adhibendi, nemo dubitat, quin summus imperans jus suum sibi vindicare, & contra conscientiam civium erroneam immorigeros, lenioribus spretis animadversionibus, gravissimis sed legitimis poenis intra officiorum gyrum coercere possit. Quæ enim jura sic, ut §. 1. ostendimus, in Principem fuerunt devolutæ, illa hac translationis lege civium esse desinunt, ac Principis propria evadunt, sive hic demum fuerit Persona Physica, sive Moralis composita. Eadem igitur imperanti derogare velle, idem esset, ac tranquillitatem communem turbare, fidem pactorum, quæ ex tenore legis naturalis sacro-sancta esse debet, laceſſere, & sic somitem bellorum civilium accendere. Hoc modo gravissime peccaret civis, qui ex falsa jurium sibi relictorum pervasione, quum viribus & potentia gaudet, jus sibi arrogaret, extraneos, qui ipsum laceſſiverunt, bello protinus persequendi, ne, dum magistratus opem imploraret, ferociæ ipsius ſeſe opportune subducerent; qualia exempla in Historia antiqua occurrunt non pauca. Non equidem ignoramus, quod hæ personæ ſui ipsius respectu vivant in ſtatu naturali, utraque tamen ſimul imperio eſt ſubjecta, adeoque neutra potest sibi vindicare iura, quæ translata ſunt in Principem, quippe cuius eſt determinare, quando & qua ratione cives eadem exerce e debeat in extraneos; ne levis injuriæ ſcintilla in gravissimum & late ſerpens incendium erumpat. Quid? Quod nec ipfe Princeps ex proprio arbitrio, vel ut privatæ ſatisfaciat indignationi bellum fuſcipere possit, quin potius obligetur ad ſecuritatem singulorum conservandam; cum recipiens populum in ſuam potestatem, omnia pro-

promisso videatur, ad quæ, ex tenore juris naturalis de pace & securitate præstanda tenetur. Certe Jus naturæ imperanti non potuit majorem tribuere potestati, quam quæ est inclusa intra obligationem ad pacem & felicitatem civilem servandam. Neque populus plus potestaris ei in se dedisse consendus est. Bene igitur NOTIUS in oratione de Jure Summi Imperantis: *Liberum, inquit, habet Princeps arbitrium, quod nullis includitur finibus, nec tamen patitur humani ratio generis, ut jus proprii, sceleris ac flagitii accepisse eo existimetur; quod de eo bene speravit populus, qui eum ut virum bonum, publicæ privateque utilitatis disceptatorem, elegit, nec opus esse putavit, quemtanta, tamque libera potestate ornabat pactis adstringi ad id, quod ultro facturus videatur.* Similiter si cives in eum inciderent errorem, ut propter apparentem quandam collisionem inter aequitatem naturalem, qualē sibi concipiunt & legem civilem, illam huic præferrent, obtorto que collo hanc negligenter, nihil impedit, quominus intra legitimos officiorum cancellos ab Imperante cogi possint. Ante constitutas civitates quisque obortas controversias non rationibus sed pugionibus, quoties arbitria ejus non valuerunt, dirimere consuevit; sed in statu civili vis omnis privata est prohibita, magistratusque sententiam, legibus civilibus fundatam, exspectare tenetur utraque litigantium pars, sive eadem in primum sive in poenam vergat. Secūs enim si justitia disceptaretur, nec rigor legum naturæ um subfisteret, nec pax & concordia inter cives facta & claque diu maneret. Cum vero, ut supra §. I. luculenter ostendimus, Principi omnia ea competant jura, quibus felicitas civium promovetur; evidens est, quod sine auctoritate Imperantis nemo sibi jus vindicare possit, potestatem Judiciariam exercendi, aut conscientiae placita, ceu actionum normam, alicui obrudendi. Erit itaque imperans solus, qui ex sibi concessa jurisdictione

ctione jura & obligationes civium rite determinat, quo
hi melius vel rebus indeterminate extra se positis, vel
facto licito aut fide pactorum acquisitis, tranquille ut-
tantur, quique poenas in immorigeros statuit; quum
lex alioquin foret littera mortua, sine effectu sine fructu
omni. Sub hac autem prohibitione neutquam comprehen-
hendi debet privata defensio, quoties tum propter con-
servationem vitæ & membrorum tum honorum & juris
adeo necessaria est, ut magistratus opem, urgente peri-
culo, implorare nequeat læsus; hæc enim per constitu-
tionem judiciorum non censetur ademta. Nam judicia
tunc maxime vigent, ubi concertationes moram quan-
dam ferunt, adeo ut facta cognosci & eorum moralitas
ex lege aestimari queat. Quod si autem quis ex impro-
viso invadatur, omnisque vim elabendi ansa præcluda-
tur, celsant quasi judicia momentanea, ut loquitur GRO-
TIUS: quare quum Judicis copia ad imminentis malum
opportune declinandum haberi nequeat, licita omnino
est resistentia & vitæ defensio, etiam quæ cum interne-
cione injusti aggressoris est conjuncta. Adhuc si cives
vel ex præfracto ingenio vel calamitatum publicarum
mole pressi, moderamen tributorum solvendorum ipsi
in se suscipere tentarent, quis unquam Principi denega-
ret jus quantitatatem eorum magis ex cognitione status
publici, quam ex erroneis civium conscientiis determi-
nandi. Sicut enim corpus humanum sine necessariis a-
limentis brevi tabesceret; ita sine tributis ac vectigali-
bus, quæ nervi sunt rerum gerendarum, integra res-
publica opinione citius corrueret. Eum autem in finem
societas constituerant homines, ut intra earum pomœ-
ria felicitatis desideratae compendia etiam cum aliquali
libertatis dispendio obtinerent, omniaque media Princi-
pi concessisse censemur, quæ dicto fini obtinendo in-
servirent: quare etiam illi jus competit determinandi
symbolas,

symbolas, quas in ærarium quotannis conferre debent cives. Ex hac tenus itaque disputatis sole meridiano clarius apparet, quid de jure Principis in conscientiam ci-vium erroneam est dicendum, quando videlicet illa versatur circa ipsa jura Majestatica.

§. V.

Præterea jus in conscientiam Civium erroneam sibi vindicare potest Princeps circa actiones, quæ legibus civilibus sunt illis vel præscriptæ vel prohibitæ. Duo autem heic imprimis distingvenda veniunt, nimirum utrum quis fallam habeat opinionem de actionum necessitate, putetque intermittendas, quæ facienda erant, & contra: an vero error ipso actionum exercitio fese exferat, per quem modus, ad cujus tenorem suscipienda erant, mutatur. Quin prioris generis errores juri Principis subsint, nemo est, qui dubitat. Qui enim jure gaudet aliorum actiones ad certam regulam componendi, is utique voluntatem suam omnibus, quorum interest, manifestam reddere debet. Ceteroquin enim iniquissimum foret, obsequium exigere in re plane ignota, quam nemo novit officii sui circulos ingredi. Qui itaque circa theoriam actionum errorem quandam commisit, adeo ut quod omittendum esset, fecerit, vel contra, tum quoniam talis actio vel ejusdem intermissio revera discrepat a lege, quam sibi notam reddere & potuit & debuit civis, ex merito etiam erroris sui pœnana luit, non præcise quod erraverit, sed quia neglecta diligentia & attentione debita in culpa ipse fuerit, cur in talem incidenter errorem. Enimvero in exercitio actionum, in lege præceptorum, non raro contingere solet, ut error subinde gliscat, quando scilicet, sublato objecto actionis ordinario, aliud in locum ejus fuerit substitutum,

aut momenta circa locum & tempus exsecutionis præscripta in devia quempiam conjiciant. Eiusmodi autem actionum sicut non idem est effectus, qui rite applicatarum, ita error impedit, quo minus eadem, ut flagitia quædam puniantur, siquidem ille ex culpabili ignorantia non sit contractus, uti nervose loquitur Cel. PUFENDORFIUS. Quare SENECA : *Quis unquam nomen sceleris dedit errori?* Exemplo res planior evadit : Lex liberat debitorem ab obligatione, si illi, cui debet, solvat; ubi vero alteri per errorem solverit, non quidem peccat, nec tamen a priori ob'ligatione liberatur; quippe quæ firma adhuc manet. Alier autem res sece habet, si imperans civi, tempus, objectum & locum actionis præscriptæ explorandum injunxerit; hoc enim in casu evitare non potest, quantumvis ex postfacto errorem prætendat, modo ipse non fuerit invincibilis, quin consectaria actionis male applicatae ipsi imputentur. Idem valet si error, qua objectum, in exercitio actionis malæ interveniat. Eadem quidem tunc malitia, sed actio gravior aut levior est æstimanda pro qualitate ipsius objecti. Sic ex. gr. si quis gladio inimicum petere intentaverit, sed alius per errorem istum ejus mortiferum exceperit, vitamque amiserit; nihil tamen minus aggressor in homicidii notam & pœnam incurrit.

§. VI.

Ex tenore ordinis in enodatione hujus argumenti a nobis observandi, consideranda nunc veniunt Jura civium reservata : quocirca quæritur : An circa hæc ipsa jus quoddam Principi competit in conscientiam ci-vium erroneam? Absit, ut hoc ipsum statuamus. Quemadmodum enim jura modo nominata, quatenus ad finem civitatis præcise & generaliter non pertinent, ad eoque

eoque Principi non sunt concessa; ita nec potestatem sibi arrogare, contra conscientiam civium poenis illos ob errorem commissum hoc respectu afficiendi moraliter potest. Sic cives jus habent paciscendi de rebus omnibus, quae fini civitatis non repugnant: Sic commercia instituere, matrimonia contrahere, atque de rebus suis domesticis disponere poslunt, & alia similia ex proprio arbitratu perficere negotia. Si quis autem, quod haud raro contingere quotidiana docet experientia, a veræ utilitatis scopo aberraret, poenam quoque luit naturalem; at inhumanus prorsus esset, qui eum propterea poena civili dignum judicaret, quum ejus vel infortunium vel temerarium factum nullum in felicitatem civilem publicam habeat influxum. Quid? Quod negata illis omnimoda in his vel similibus rebus libertate, non amplius cives, sed mancipia evaderent. Pari modo nec errores, qui in intellectu solo resident nec in actum deducuntur, imperio Principis subsunt. Immo nec vitia animi ex communi hominum labore propullantia, qualia sunt ambitio, voluptas & avaritia, modo intra pectus latitent, nec in actus illicitos & ceteris civibus noxios erumpant, per se puniri possunt, quia magis turbaretur respublica, si tales nævi poenis mulctarentur, quam dum Princeps eadem negligit. Huc pertinet, si quis arrogantiæ cristas ita erigat, ut sibi persuadeat, se Principem aliorum hominum esse, seque svari illo fascine mirum in modum tacite oblectet, talis quidem superbus est, vel potius ut homo emotæ mentis habendus, sed se ipsum vana tantum laetat opinione; quare commiserationem potius, qnam indignationem Principis meretur. Pertinet huc vulgatum illud proverbium: Cogitationis poenam nemo in foro civili, ob defectum scilicet convictionis, patitur; Item: DEUS est cogitationum atque inclinationum humanarum Ju-

dex. Sic adulterium in foro civili non absolvitur libidinosis verbis nedum impudicis cogitationibus, quæ utraque coram sanctissimo Numine æque sunt flagitiosa ac si quisipso crimen sese polluerit: aliter enim actiones censentur in foro Poli aliter in foro soli. Atque huc procul dubio respexit CATO apud GELLIUM: Quæ lex tam acerba, inquit, quæ dicat, si quis illud facere voluerit, mille numinis dimidium familiae mulcta esto: Si quis plus quam quinquaginta jugera habere voluerit, tanta poena esto: Si quis majorem pecudum numerum habere voluerit, tantum damni esto. Atqui nos omnia plura habere volumus, & id nobis impune est,

§. VII.

A proposito nostro non prorsus alienum videtur; hoc loco disquirere: an Principi jus quoddam in conscientiam civium erroneam circa sacra competit? De quo argumento in varia sententiarum divortia abiisse eruditos constat. Cohors enim Papistica, ut pedo Pontificali onania sceptræ subjiceret, sacro quodam furore proclamat, imperantem non tantum posse, verum etiam debere omnes extirpare sectas hæreticas, quales appellant, quæ pedes Jovis Capitolini non exosculantur omnes. Nec mirum, quod ejusmodi severitatem acriter urgeant, quum apud ipsos Religio in monopolium Clerici abierit. Eum in finem tribunalia sic dicta inquisitionis instituenda curavit hocce hominum genus, quibus tot millia hominum, qui perversis eorum placitis non statim adsurrexerunt, horrendum in modum igne & ferro vexarunt. Aliis, quæ huc referri solent opinionibus, nec recensendis nedum refutandis jam immorabimur. Sufficit dixisse: Pleraque hæc dogmata ab illa Φιλανθρωπίᾳ, quæ in legibus divinis elucet, toto cœlo discre-

discrepare. Sed ad propositum accedamus. Ut igitur jus Principis circa sacra rite determinetur, tria potissimum observanda erunt 1:mo Natura ac finis Religionis 2:do Scopus Civitatis & 3:to Errorum indoles atque influxus in rempublicam. Quod ad primum attinet, Religio consistit in certo DEUM colendi modo. Colitur autem DEUS vel interne, quando maiestatem & infinitas Numinis perfectiones devotissimo animi affectu agnoscimus & veneramur, vel externe, quum actionibus externis, ad similitudinem sanctitatis Divinæ, quantum ferat humana conditio, compositis prolixam mentis venerationem exprimimus. Utraque DEUM colendi ratio internam animi emendationem & pietatis exercitium tandemque beatitudinem æternam post fata obtinendam intendit. Ex quibus dilucide apparet, quod finis religionis a fine civitatis admodum discrepet. Fallunt enim & immane quantum falluntur PseudoPolitici, qui religionem inter actiones hominum civiles referunt; quorum error vel exinde colligitur, quod Ecclesia non modo consistere verum quoque vigore subinde possit in turbida republica, & ubi motibus internis atque cruentatis persecutionibus omnia plena sunt. Huc respxisse videtur *CHRYSOSTOMUS*: *cum, inquit, aliquis impius imperator regnat, qui nos undique urget, qui nos infinitis malis exercet, tunc eadem pretium accipiunt atque inclarescunt: tunc præmiorum ac triumphorum tempus, tunc præconiorum ac virtutis omnis ostendendæ facultas.* Hinc concludo, religionem coactionibus obnoxiam haud esse, sed libertati conscientiarum totam esse relinquendam. Id quod sic quoque demonstro: Jura majestatica, quorum exercitium Principi est commissum, pacto inter imperantem ac cives inito, instar fulcri nituntur. Quodlibet autem jus, ex pacto ortum latius non est extendendum, quam singulorum voluntas

luntas et permisso patiatur; id vero tantummodo juris
 in Principem contulerunt cives, ut illorum vitam ac facultates
 in communem adhiberet prosperitatem. Ergo omnes
 casus, qui cum hoc fine civitatis induculo nexu non
 cohærent, aut aperte pugnant, casus pacti non sunt, nec
 magis in eos, quam in moraliter impossibilia jus sibi
 Princeps arrogare potest. Quamvis igitur Princeps, tan-
 quam Patriæ Pater, nihil æque pensi habeat, quam ut
 illi, qui ipsius subjecti sunt imperio, æterna secum con-
 sequantur gaudia; id nihilo tamen minus certum est,
 salutis æternæ curam eum ex pacto non gerere; quin
 homines libertatis amantissimi, non propter æternam,
 sed civilem felicitatem, naturali illi libertati re-
 nunciaverint, ac proinde cives, quorum interna persua-
 sione nullæ factiones aut turbæ excitantur, ad doctrinam
 quandam amplectendam, vel certam DEUM colendi ra-
 tionem vi aut metu adigere, nullo unquam jure potest.
 Sed persuasio de credendis aut agendis Conscientia di-
 citur, quæ definitio a superius allata verbis potius, quam
 re ipsa discrepat: Quare jus civibus præscribendi, quid
 de DEO statuere, & quomodo ipsum colere debeant,
 quod alias imperium in conscientias circa sacra dicitur,
 in Principem cives non detulisse patet. Ulterius cum
 DEUS sit essentia unus idemque immutabilis, oppido
 colligimus, quod una tantummodo vera summas ejus
 perfectiones agnoscendi & celebrandi ratio detur, adeo-
 que non nisi unica vera esse potest religio. Quod au-
 tem tot diversæ ac perversæ ortæ sint de cultu Numi-
 nis opinones, hoc potissimum vel ex socordia in veram
 DEI cognitionem inquirendi, vel ex abuso religionis
 ad auctoritatem & opes tantum obtainendas, factum est.
 Ex quibus impuris scaturiginibus provenerunt innume-
 ra errorum agmina circa sacra, quæ homines in quæ-
 vis mala nullo non tempore præcipites egerunt. Non
 jam

jam de erroribus Atheorum, Deistarum & aliorum his similium loquimur: ejusmodi enim hominum nullus est timor Numinis, religio nulla. Quin Principi jus competit tales coercendi opiniones, si inter cives luculenter gliscere incipient, nemo facile dubitat; si quidem nulla reipublicæ magis noxia membra concipi possint, quam quæ ferocis adeo sunt animi, ut contemptum Numinis prodant, & opinionum suarum lolia disseminare passim & ubique nitantur; sive DEI existentiam expressis verbis negaverint, sive ipsum rerum humanarum aliarumque extra se positarum curam agere, infra Eius majestatem positum esse clamitent. Si enim effectum moralem respicimus, utrumque vitium æque pestiferum est censendum. In quam sententiam ivit quoque LACTANTIUS: *Neque honor, ait, ullus deberi potest DLO, si nihil præstat colenti, nec ullus metus, si non irascatur non colenti.* Si enim aut DEUS negetur, aut cura & cognitio rerum humanarum, etiam cogitationum maxime absconditarum, in dubium vocetur, juramenta nullius amplius sunt usus, quum Deum nec testem omnisciū, nec vindicem majestatis suæ acerrimum sibi representet jurans. Fides pactorum nulla, justitiae quoque nihil relinquitur nisi nomen inane, ut quam nasci quis diceret ex sola conventione, neque durare ulterius, quam communis duraret utilitas: abstinentum autem ab his, quæ alteri nocitura essent, solo poenæ metu. Atque sic per ejusmodi hominum monstrâ, non quassântur modo civitatis columnæ, sed ita feriuntur, ut nisi gravi morbo heroïca adhibeantur remedia, brevi cum civitate actum erit & conclamatum. De his autem erroribus non agimus, quando de jure Principis circa sacra disputamus, verum de illis, quibus existentia DEI quidem agnoscitur, attamen cultui divino perswasio humana talia adfixit momenta, quæ maiestate divina parum sunt digna, non malo quidem consilio.

filio sed ex persvassione debitæ reverentiæ. Hæ autem opiniones non subsunt imperio Principis, ut easdem pro libitu mutare possit. Civitates enim propter religiōnem primario non sunt constitutæ, sed propter securitatem externam, & jura, quæ ad hanc tuendam faciunt, præcipue Imperanti sunt concessa, reliquis arbitrio civium reservatis. Deinde erit notandum, quod religio in anima resideat, cui coercendæ nulla vis humana, quantumvis valida & violenta, sufficere potest. Hinc LACTANTIUS: *Nihil, inquit, tam voluntarium, quam religio, in qua si animus adversus est, jam sublata, jam nulla.* Imperium itaque in conscientias solus sibi reservavit omniscius DEUS, qui latebras pectoris scrutatur, & quid intra implicatissimos ejus gyros volvatur, distinctissime videt. Placuit itaque CHRISTO, novæ legis auctori, ut ad legem suam recipiendam, nemo hujus vitæ poenit aut earum metu pertraheretur, sed sponte sua & plenissime prius convicti accederent omnes, ceu ex novi fœderis pandectis luculenter constat. Quo sensu verissimum est illud TERTULIANI: *Lex nova non se vindicat ultore gladio.* Quodsi circa augusta hæc dogmata errores quidam gliserent, qui saluti civitatis contrarii essent, quamdiu tamen claustrum pectoris non egrediuntur, nec in actus illicitos erumpunt, Princeps nullum sibi vindicare potest jus illos coercendi. Postquam autem turbas moverint homines ejusmodi opinionum phantasmibus abrepti, Princeps delirantes promeritis poenis intra officiorum cancellos cohibere potest, non præcise propter conscientiam illorum erroneam, sed propter effectus civiles, eosdemque pessimos. Immo ne quidem rationes Politicæ oppressionem libertatis circa sacra suadent; nulla enim pestilentior unquam opinio respuplicas laceravit afflixitque, quam de perseguendis & exscindendis hæreticis, siquidem sic civitates, quæ proborum asyla & malo-

malorum repagula sunt, in ergasteria vitiorum ac bene
meritorum civium lanienas degeneraverint. Ista igitur
opinio illis debet originem, qui rempublicam concu-
care in sui lucrum & commodum studuerunt. Hoc
modo ipsi etiam imperantes hærefoes suspecti de solio turbari
potuerunt, & integra regna hoc sacro furore ad incitas
sunt redacta; uti Hispania suo comprobat exemplo,
quam malesana inquisitio civibus fere exhausit & de-
sertam reddidit. Et sane omnis coactio a vera religio-
ne tam aliena est, ut merito verendum sit, ne populus
ad impias libertinorum & de supremo Numine male
sentientium opiniones vi nimia & magistratus severitate
adigatur, ademto Religionis, quam probant cultu, &
inculcata ejus, a qua abhorreant, profitendi necessitate,
uti monuerunt Protestantes Belgici An. 1566 in litteris
ad Ducem Parmensem scriptis. Optimum his occurren-
di malis medium est Christiana tolerantia, sicut Bataviæ
& Angliæ historia ostendit. Quidquid præterea his in
rebus valet cordatus Princeps, huc reddit, ut per legiti-
mos ministros errantes erroris sui convincendos & in-
rectam viam, a qua deflexerunt, reducendos
curet. Hac enim ratione felicissimo
successu promovetur & am-
plificatur

DEI GLORIA.

Eruditissimo Domino AUCTORI.

Hisce demum diebus mihi innotuit, quid assidue TUE,
ERUDITISSIME DOMINE, & permultam no-
ciem protractae elucubrationes portendeant. Scilicet
arduum omnino argumentum: De Jure Principis circa
conscientiam civium erroneam, rite enucleandum in
TE suscepisti, quod etjam ita exposuisti, ut æquus qui-
libet verum estimator, illud ad Aristophanis lucernam
esse elucubratum animadvertat. Verum meum non est,
in laudes TUAS excurrere, quibus rite celebrandis o-
mnium maxime impar sum. Gratias solum ego TIBI
tantas, quantas ingenius animus concipere potest, ago
habeoque ob curam educationis meæ, quam haciemus gessisti
indefessam; DEUM O. M. vicissim rogitans, ut TE
tot bonis macleret, quot illa solent esse, de quibus virtutum
ac litterarum Alumni sibi gratulari possunt, Va-
le & fave

TUI

Studioſiſſimœ

NICOLAO ADRIANO MALM.